

TRADÍCIÓ ÉS KREATIVITÁS • Zipernovszky Kornél

Kornél jazzújságíró (a transzformátor feltalálójának, Zipernowsky Károlynak a leszármazottja), alapítója és rovat-vezetője volt a Gramofon jazzrovatának, a Fidelio jazz- és világzenei rovatát vezette. Nyakig benne volt jópár jazz-világsztár magyarországi turnéjának lebonyolításában és a Bohém Fesztivál sajtós tevékenységeiből is bőven kivette a részét. Meggyőződése szerint T. S. Eliot esszéje *Hagyomány és egyéni tehetség* kölcsönhatásáról a jazzre is érvényes.

Hulló falevelek a másik morbid magyar örökzöld

 Mi magyarok két dallal járultunk hozzá a jazz dallamkincséhez, az egyik a nagyon borús *Szomorú vasárnap*, a másik a *Hulló falevelek* – igaz, ez nem a Kispipában, hanem Párizsban keletkezett. De azért depresszivitásban közelíti a másikat...

A zeneszerző Kozma József (1905. október 22., Budapest – 1969. augusztus 7., La Roche-Guyon) karrierje sokkal magasabbra ívelt, mint az „öngyilkosok dalát” komponáló Seress Rezsőé. Az általa Franciaországban szerzett *Feuilles Mortes* népszerűsége idestova hetven éve nem csökkent. Philippe Baudoin francia zongorista szerint, aki az *Encyclopedia of 2500 Jazz Tunes* számára összefoglalta a dal történetét, ez a legfontosabb nem észak-amerikai standard, amit legalább 1400 modern feldolgozásban rögzítettek, és ezzel a nyolcadik legnépszerűbb. A jazzstandards.com viszont a 11. helyre teszi Kozma dalát, sportnyelven szólva így is Európa-csúccsal büszkélkedhetünk.

A dal története nem egészen úgy indul, ahogy nagyon sok helyen olvasni lehet, hogy ugyanis Jacques Prévert költeményét Kozma zenésítette meg, és Yves Montand énekelte el a Marcel Carné rendezte filmben (*Les portes de la nuit* – Az éjszaka kapui). Kozma egy Prévert-történet alapján készült balettbe (*Le Rendez-vous*) írta a zenét. A dallam tehát az elsődleges, aminek szerzői jogát '46 februárjára keltezte Kozma. A dalt, feltehetően már szöveggel együtt, ezután választotta a jelentős rendező, Marcel Carné, aki a háború alatt a Vichy övezetben dolgozva is munkát biztosított zsidóknak, például éppen Kozmának, bár ő is csak álnéven szerepelhetett. (Zárójelben: Kozma szüleit Magyarországon a nyilasok lemészárolták.) A felszabadulás után Carné példátlan nagy költségvetéssel látott neki *Az éjszaka kapui* forgatásának. Először Marlene Dietrichet kérte fel, hogy énekelje el a *Hulló faleveleket*, de azt végül „csak” Montand adta elő, a filmben többször is.

De minden hiába, a *Les portes de la nuit* (1946) megbukott a kritikusoknál és a mozipénz-

tárban, pedig Carné közvetlenül ezt megelőző filmjét a század legnagyobb francia filmjeként emlegetik azóta is. Viszont *Gates of the Night* címmel, igaz évekkel később, relatíve sikeresen futott az amerikai mozikban.

Baudoin annak is utánanézett, hogy a dalt mégsem Montand, hanem egy Cora Vaucaire nevű énekesnő adta elő először nyilvánosan. Montand, aki egy 1950-es filmben is reprízelt ezzel a dallal, éveken keresztül próbálkozott vele sanzonestjein, mire 1953-ban igazán visszhangja lett. Hirtelen a francia színpadokat, Amerikát, végül az egész világot meghódította. Baudoin meghökkentő következtetésre jut azzal kapcsolatban, hogy miért nem lett rögtön világsláger a *Hulló falevelek*: az első és második kottakiadás jelentős különbségeket mutat, például rögtön az induló felütés tekintetében. A műelemzés nem az én asztalom, a cikk viszont szabadon letölthető, a [Current Research in Jazz](http://CurrentResearchinJazz.com) című folyóiratban jelent meg. A szerzemény akkordmenete többek között egy Benny Golson- (*Are You Real?*) és egy Sylvie Vartan-számban (*La Maritza*) is visszaköszön, ez utóbbit plágiumért sikerrel perelték a jogtulajdonosok (az örökösök nélkül elhunyt Kozma özvegye a Nizzai Konzervatóriumra ruházta a szerzői jogokat).

És hogy lett a holtból (*mortes*) hulló falevél (angolul *autumn* a címben, *falling* a kezdősorban)? 1949-ben Johnny Mercer hajtotta végre ezt a fazonigazítást, ő kapott felkérést, hogy készítsen angol szöveget hozzá. Mint a Capitol lemezcég egyik vezetőjének, Michael Goldsennek az emlékezéséből kiderül, percek alatt írta meg, egy vonatútra készülve, már késésben, miután hónapokig halogatta, hogy egyáltalán nekiüljön. Ez lett terjedelmes szövegírói életművének legnagyobb anyagi sikere. A Capitol akkor legnagyobb énekes sztárja, Jo Stafford énekelte lemezre. A *Hulló faleveleket* mégsem ő, hanem a zongorista Roger Williams vitte sikerre hat évvel később, amikor 1955 októberében a slágerlista tetején landolt a felvétele. Ez mai füllel majdnem hallgathatlan, rettenetes. A vonóskar lovacskázik a témán, Williams meg a glissandót közelítő tempóban szexekkel futkározik a billentyűzeten, a strófában mindig lefelé, aztán a refrénben már felfelé is. Huh. A Ray Charles Singers, Jackie Gleason és mások követték Williamst a műsorválasztásban, izléstelenségben már szerencsére kevésbé. A siker annyira átütő volt, hogy *Autumn Leaves*

címmel Hollywood is kért egy szeletet a tortából: a sláger címmel forgalmazták a filmet, ami eredetileg *The Way We Are*-ként forgott. A McCarthy-érában készült film forgatókönyvírói nincsenek feltüntetve, mert B-listán voltak. Egyáltalán nem könnyű limonádé, lelki dráma a javából. A végefőcím felett Nat King Cole-től halljuk a dalt. Innen már csak egy lépés, hogy 1957-ben Coleman Hawkins, majd Dizzy Gillespie és Duke Ellington is feldolgozza Kozma József szerzeményét, utóbbiban Ray Nance hegedűn adja elő a témát, fantasztikusan. Cannonball Adderley legendás 1958-as felvételének hangszerelője Miles Davis, akiről azt feltételezik, hogy a dalt szintén élénklő Juliette Grecó-val zajlott franciaországi afférja (1949) óta szerette ezt a slágeret. A téma alapanyag a jazziskolákban, a feldolgozások sora ma már alig felmérhető, már-már elhomályosítja a zeneszerző szinte minden műfajban termékeny és sokoldalú életművét.

Kozma utóéletére nem lehet panaszunk sem Magyarországon, sem Franciaországban, ahol emlékére társaság is alakult, 2005 óta emléktábla is őrzi nevét. Itthon négy és fél éve a Spinoza-ház tartott egész kis kulturális fesztivált, fotókiállításal, filmekkel és zenés programokkal, megint megmutatva: művei kiállták az idő próbáját.

A kotta első szövegged kiadásának címlapja. A képen a film két főszereplője, Yves Montand és Nathalie Nattier.